

OPONENTNÍ POSUDEK

na práci, která je předmětem habilitačního řízení

JUDr. Tomáše Lálika

“Ústavný soud a parlament v konstituční demokracii”

1. Legitimační východisko k vypracování a podání recenzního posudku.

Oponent, zde níže uvedený a podepsaný, byl takto určen rozhodnutím Vědecké rady Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě ze dne 30.9. 2015. Vědecká rada taktéž schválila téma habilitační práce, a to ve znění, které je uvedeno v titulu monografie předložené oponentovi k obsahovému posouzení (viz níže).

2. Práce předložená k habilitačního řízení.

K posouzení byla předložena práce: Tomáš Lálik. Ústavný soud a parlament v konstituční demokracii. Bratislava: Wolters Kluwer, s r.o., 2015, ISBN 978-80-8168-224-7, 200 stran vlastního textu.

3. Správnost hypotéz práce

Autor si klade v zásadě ambiciozní cíle, které zakládá na ověření dílčích hypotéz. Přitom uvádí, že práce je určitou reflexí (primární motivací byla podle habilitanta práce) na dílo R. Procházky: *Ľud a súdovia v konštitučnej demokracii*. Habilitant si však klade za cíl “alternativního smýšlení na téma demokracie, politiky, parlamentu a ústavního soudu.” Přitom svoji knihu (bez bližšího vysvětlení) považuje za práci, v níž je ve srovnání s dílem R. Procházky v mnohém chápána jako o mnoho “užší” a v mnohém (bez uvedení konkrétního) podle autora publikaci R. Procházky “přesahuje”.

Základní hypotézy habilitant staví na tvrzení, že je nastavena rovnováha mezi mocemi parlamentní a soudní, a to v její specializované kvalitě kontroly (ochrany) ústavnosti. K ověření této hypotézy autor postupuje v zásadě velmi přehledným a strukturovaným způsobem. Lze takto konstatovat, že hypotetických úvah dílčího charakteru autor vyslovil potřebné množství i potřebného obsahového znění, a je třeba je akceptovat.

4. Aktuálnost tématu.

Otázka vztahu parlamentu a ústavního soudnictví je trvale aktuálním tématem ústavněprávní vědy. V autorově přístupu k věci tento potvrzuje, že problematika má “globální, interdisciplinární a vždy aktuální charakter”. S tím není možné polemizovat, a to i s určitou

výhradou k té “globálnosti”. Z oponentovy zkušenosti vyplývá, že problematika “ústavního soudnictví” nepřesahuje dokonce ani část evropského kontinentu (s výhradou snad jen Republiky Chile, která má v ústavním systému ústavní soud “evropského typu).

5. Struktura práce a její správnost z hlediska řešení hypotéz.

Práce je členěna na čtyři jednoduše a lakonicky označené kapitoly s názvy: demokracie, politika, ústavní soud a vztah mezi parlamentem a ústavním soudem. Vlastní obsah kapitol pak již podléhá daleko konkrétnějšímu podrozdělení odpovídajícím ustáleným institutům (například volebnímu právu), politologickým konstatacím (například intenzitě souhlasu), zpochybňujícím otázkám (například “neutralita většiny?”), nebo i historické genetice (zrod evropského ústavního soudnictví), či kategorickým konstatacím (úpadek parlamentů).

Pokud posuzujeme vhodnost struktury práce z hlediska řešení hypotéz, pak lze konstatovat, že právě v tom tkví určitá monografická originalita práce, která vylučuje deskriptivnost a popisnost. Autor hypotézy tak postupně analyzuje a naplňuje určitou parcializací, která mu dává možnost dílčím způsobem a posléze zejména v závěru verifikační závěry syntetizovat.

6. Autorem užitá metodologie.

Habilitant přednostně staví na výběru teorií, důkazů a pravidel ze slovenské a zahraniční literatury (str. 13 dole) . Autor chce přitom akceptovat argumenty logicky odůvodnitelné, všeobecně platné, testované pozorováním, a s pravdivými úsudky, což jsou v pojetí habilitanta 4 kritéria. A (vždy) autorovi podle předsevzetí půjde o důvody, které “ favorizují parlament před ústavním soudem”. Důvod této podjatosti habilitant přímo nekonkretizuje. Tyto argumenty však hodlá posléze kriticky hodnotit a testovat a uvedenou favorizaci zpochybňovat. A pokud by se takto zvolený testovací mechanismus neosvědčil, t.zn. že parlament není dominantní institucí ve srovnání s ústavním soudem, nastoupí podle autora “ustálení rovnocenného postavení ústavního soudnictví v porovnání s parlamentem”. Práce je tak z hlediska metodologického postavena na teoretické konceptuální analytice, a na dílčí a finální ověřovací syntetice.

7. Hodnocení literárních pramenů autora.

V seznamu použité literatury uvádí habilitant celkem 193 pramenů, což by bylo možné z hledisek kvantitativních považovat za očekávaný standard. Převažuje provenience amerických univerzit (cca 50 děl), téměř stejný počet autorů anglické akademické provenience, dále pak slovenské teoretické produkce (asi 40). Habilitant pracuje taktéž s polskými autory (Garlicki, Granat, Letowska, Morawski, Sadurski, Safjan, Sulkowski, Szymanek, Wronkowska, atd.), což v kompozici nejméně čtyřech bývalých či současných soudců polského Ústavního soudu je „záběr“ dostačující (cca 30 publikací). Mezi zbývajícimi

evropsko-kontinentálními autory je taktéž jmenována „čtyřka“ z České republiky (Blahož, Kysela, Langášek, Wagnerová).

Zhlediska celkového konceptu práce by převažující zdroj angloamerických autorů nemusel být tak kvantitativně čitelný, pokud by nebylo nutné brát v úvahu ten fakt, že obsahuje samozřejmě výklad systému s jiným typem kontroly ústavnosti a hlavně systému prezidentského (založeného na rovnováze mocí). Pozice parlamentů tak v obou komparovaných systémech je, jak známo, jiná. Tuto teoretickou nerovnováhu pak nemůže vyrovnat ani poměrně časté (a důvodné) užívání autorů polských, i když ani tady autor nevyužil další zdroje skvělé polské ústavní teorie (Banaszaka, Dzialochy, Gebetnera, Sarneckého, Skrzydla, Szmyta, Wyrzykowského, Witkowského, atd). Práce má takto v zásadě odlišný východiskový teoretický fundus a jinou prakticko-politickou argumentaci a verifikaci (slovenská ústavněprávní praxe).

8. Polemické a diskuzní poznámky.

Práce je zřetelně vázána k několika vybraným akademickým doktrínám amerického a anglického pojetí soudní funkce. Autor především posuzuje americké pojetí soudní moci (a nikoli kontroly ústavnosti) a na druhé straně specializované ústavní soudnictví evropsko kontinentálního typu v systému parlamentní formy vlády (viz níže). Tuto koncepční a doktrinární kontroverzi zřejmě nelze jednoduše (obhajobně) odstranit, neboť práce je takto od počátku do konce postavena.

K dílčím připomínkám (i reflexivně souhlasným) lze uvést následující:

- ke str. 16: trvá autor na tom, že důvodem proč není přímá demokracie možná je, že “....lid v dnešní době nemá zájem, čas, vůli a schopnosti rozhodovat o věcech veřejných”?,
- str. 26, uprostřed: lze souhlasit s tím, že stejná identita mezi vládci a ovládanými je v současné době “kriticky narušená”, ale je hlavním důvodem rozšíření volebního práva prakticky na každého?,
- str. 29 nahoře: v práci se tvrdí, že lid je dobrý, schopný odlišit správné rozhodnutí od nesprávného, proč tedy autor lidu na jiné stránce své práce nevěří (viz výše argument ke str. 16),
- str. 43 dole (shrnutí nedostatků souhlasu): za mimořádně přijatelné je třeba považovat dílčí závěr o tom, že se ztrácí identita mezi vládci a ovládanými, když se ze zástupců lidu vytvořila státní elita, která si žije vlastním životem a nezávisle na vůli a přání lidu, a to včetně toho, že je to znásobeno svobodným mandátem poslanců, pro který je typická obsahová neurčitost souhlasu a i absence zodpovědnostního mechanismu vůči těm, na které lid přenesl svoji moc,

- str. 63 uprostřed: až příliš kontumačně vyhlíží konstatování autora, že demokracie v dnešní podobě slouží jako určitý druh “zástěrky” nebo krytí veškerých činností, které s demokracií “nemají nic společného”, nic proti razantním názorům, ale chybí shrnující odůvodnění,
- str. 67 uprostřed: čím habilitant doloží, že v ústavě zpravidla absentují prostředky pro dosahování ústavních cílů,
- str. 70, 3. odst.: autor předložené monografie někdy přebírá všeobecné soudy, které jsou samy o sobě nesrozumitelné, zde o tom, že politická koncepce ústavy (na rozdíl od právní) nezastává žádné konkrétní stanovisko a zastává agnostický postoj k morálce,
- str. 73, zcela dole: při vší snaze nelze pochopit, co to je “politický konstitucionalismus”,
- str. 74 úplně dole: no samozřejmě, že Rousseau dohodu mínil jako fikci a nikoliv jako podpis všemi občany,
- str. 85 uprostřed: argumenty odlišující koncept právního a politického konstitucionalismu by mohly být zdánlivě objasněním poznámky ke str. 73, ale stejně se nezdají být “objasněním”,
- str. 87, nahoře: jak vlastně habilitant zasazuje “veřejné mínění” do tzv. politického konstitucionalismu v jeho pojetí,
- str. 102: proč autor tak deklasujícím způsobem “čistou dělbu moci” považuje za “historický přežitek”, mohl by autor shrnout vůbec, co si myslí o dělbě moci?,
- str. 113 uprostř.: necht’ autor vysvětlí, co znamená, že cílem kapitoly je najít legitimitu na výkon soudní kontroly ústavnosti, která by následně i legitimovala ústavní soud jako instituci,
- str. 114 zcela nahoře, jakými argumenty habilitant dokáže, že “slovenské ústavní soudnictví celkem jasně navazuje na kelsenovské pojetí ústavního soudu, které však je do značné míry je podle autora, jednoznačně modifikované sieyesovskou koncepcí,
- str. 117 uprostřed: co znamená, že jsme svědky v současné Evropě “syntézy” dvou koncepcí a tradic ústavního soudnictví (podle autora ... snad s výjimkou skandinávských zemí),
- str. 128, uprostřed: proč autor kategoricky zpochybňuje soudce a soudy z hlediska jejich morální způsobilosti dělat v parlamentu morálně správnější rozhodnutí,
- str. 137, poslední odstavec dole: přirovnávání ústavního soudu k druhé či třetí komoře parlamentu, vždy pokulhává,
- str.140, nahoře: není úplně jasné, co autor míní tzv. sociologickou legitimitou ústavního soudu snad spíše sociální akceptací, nebo nikoliv?,
- str. 142, 2. odst. odzhora: nesdílíme kategorické přesvědčení habilitanta, že “existují fanoušci a podporovatelé ústavního soudu”, ani o tom, že “obyčejní lidé akceptují úlohu ústavního soudu” (ani dokonce v SRN ve většině vůbec nevědí, o co jde),
- str. 142 a 143, (ad 3.3.2.) , k zodpovědnosti ústavního soudu nelze nalézt odpověď,

- str. 143, (ad 3.3.3.), k titulu subsubkapitoly nelze nalézt odpověď,
- str. 151, nahoře: čím autor odůvodní, že "... ze soudů se staly klíčové instituce světové politiky...?, nebo: že, " z globalizace a účinků supranacionálního práva profitují soudní orgány....",
- str. 153, dole: nelze unést tvrzení, že v případě parlamentů ze "silného a dominantního orgánu se stala málo významná aréna...", (*á contrario*: Bundestag SRN, Sejm RP, atd.),
- str. 154, proč autor myslí, že ve Velké Británii význam parlamentu upadá,
- str. 157, konec 2. odstavce: čím může z činnosti ústavního soudu vyplývat, že "mimo jiné určuje hranice politiky",
- str. 159, posl. odstavec dole: ale přímá ochrana ústavnosti přece vůbec neexistuje "téměř ve všech demokraticko-liberálních státech", jak autor tvrdí, vždyť jenom ve třetině členských států Unie tato kontrola vůbec neexistuje, a to ani v podobě jednoho z rozeznávaných systémů kontroly ústavnosti (všeobecné a specializované ústavní soudnictví),
- str. 163,(začátek ad 4.2. : nelze vůbec z ničeho odvodit, proč a v čem má v dělbě moci v jejích současných modelech spolupracovat parlament a ústavní soud,
- str. 164, poslední odstavec dole: ani z kategorického názoru autora o tom, že mezi parlamentem a ústavním soudem existuje vztah "vzájemné rovnocennosti a rovnosti" nelze automaticky dovozovat, že to legitimuje "koncept dialogu",
- str. 165, konec prvního odstavce nahoře: ale přece specializované ústavní soudy nepůsobí pouze v oblasti "legislativy",
- str. 168, otázka na habilitanta: co to je "poslední slovo" při interpretaci ústavního textu?, a mají skutečně ústavní soudy v tomto směru "nadřízené postavení"?,
- str. 204, předposl. odstavec na konci: když podle tvrzení autora "demokracie jako vláda lidu je v současné době iluzí", je řešením, že "musí být všechny orgány veřejné moci skutečně rovnocenné"? Jak to autor myslí?

9. Formální úroveň práce.

Habilitační práce T. Lálika má po formální stránce velmi dobrou úroveň, obsahově je přehledná. Nabitá citacemi a myšlenkovými obraty autora je místy obtížně čtivá. Argumenty se dají najít "napříč" kapitolami. Celkově však autor osvědčuje velmi dobrou kulturu písemného vědeckého projevu.

10. Shrnující hodnocení.

Monografie předložená oponentovi k habilitačnímu posouzení je nepochybně originální prací. Předkládá v zásadě původní konstrukci řešitelského tématu. Samozřejmě, každá originální práce má nárok na nedostatky a diskuzní pochybnosti. Práce dr. Lálika je založena na

osobitým konceptu, konstatacích i hypotézách někdy provokujících svojí odvahou a nonkonformitou. To by bylo však akceptovatelné.

Habilitation se snaží postupným rozbořem verifikovat hypotézu o rovnosti moci parlamentní moci a pozici ústavního soudu jako moci ústavně kontrolní. Je přitom bezkonkurenčně vybaven americkou doktrinárně soudní teorií a analytickými znalostmi slovenské konstitucionalistiky a ústavní reality. Užívá tak dva kapitální myšlenkové zdroje a klíčovou hypotézu tak dokazuje na dvou kontrapozičních východiscích. K tomu je třeba podotknout, že se jedná ještě navíc na jedné straně o východisko povýtce teoretické (USA a VB) a na druhé straně východisko pragmaticko – reálné, tedy z pohledu slovenského ústavního systému.

Jakkoli je tedy práce postavena na určité nesourodé kontrapozici americké rovnováhy moci a evropsko kontinentální verze parlamentní formy vlády s výraznou pozicí specializovaného ústavního soudu (což autor dokládá mnoha i analyzovanými příklady slovenské ústavněprávní praxe), autor dospívá k řadě dílčích osobitých východisek. Práce má takto charakter relativně bohatého obsahového diskurzu. Práce však nebere v úvahu, že v části Evropy v zásadě nelze hovořit o kontrole ústavnosti. A pokud monografii něco chybí, pak je to určitý zejména evropsko-kontinentální manuál srovnávací ústavně právní komparistiky. Téma je přitom výsostně “evropské”, ale doktrinární východiska jsou převážně anglo-americké provenience. Za účelem důkladnějšího ověřování páteřní hypotézy by autor nepochybně potřeboval širší užití srovnávací ústavněprávní teorie, která specializované ústavní soudnictví v zásadě ustáleným způsobem zasazuje do parlamentní formy vlády evropsko-kontinentálního typu, tedy vyčleněného soudu s různými pravomocemi nasměřovanými do celého institucionálního systému dělby moci horizontální i vertikální. V tom smyslu i ústavní soudnictví ve Slovenské republice je původním a zvláštním modelem. Takže například, na jedné straně tak lze přijmout autorovu koncepci “dialogu” mezi parlamentem a ústavním soudem (str. 172 a násl.), ale generalizování tohoto konceptu naráží na obecnou komparativní teorii ústavního soudnictví a taktéž na konkrétní modely jiných ústavních systémů se specializovaným ústavním soudnictvím (například SRN, Polsko, České republiky nebo Rakouska). Potom by se kategorická konstatace autorova o tom, že ústavní soud je “ i politickým orgánem” a že ústavněprávní rozhodování je mixem práva a politiky” musela značně relativizovat (asi těžko budeme generelně akceptovat politologická a žurnalistická tvrzení z jiných společenských (a nikoliv vědeckých) zdrojů, že ústavní soud je jakousi “třetí” komorou.

11. Závěry.

Celkové hodnocení habilitační monografie dr. Ľalíka vyzdvihuje nadstandartní množství hypotéz i originálních konstatací, byť někdy ne úplně odůvodněných a hájitelných. Oponent

je současně podpořen skutečností, že předložená a publikovaná monografie byla k publikaci doporučena recenzenty vysokého a prestižního vědeckého renomé. Oponent takto i při nezbytné vědecké kritičnosti a potřebné věcnosti je veden zásadou a testem proporcionality. Tato zásada v kontextu s předloženou prací jednoznačně preferuje závěr, že odborná a odvážná originalita práce má přednost před výše namítanými podstatnými i marginálními kontroverzemi v tomto posudku uvedenými. Navíc, mnohé z nich může habilitant vysvětlit během obhajoby práce. Je tedy důvodu podpořit názor autora uvedený ve “Shrnutí” o tom, že práce je “solidním základem” pro další diskuze k této problematice.

Práce výsledně dle názoru oponenta odpovídá požadavkům kladeným na práce habilitačního charakteru a oponent takto doporučuje, aby na základě plodné obhajobné diskuze bylo hlasováním komise doporučeno udělení titulu “docent” v oboru ústavní právo dr. Tomáši Lálíkovi.

V Praze, dne 7.12. 2015

oponent:

Prof. et Doc. JUDr. Karel Klíma, CSc., dr. hab.

Metropolitní univerzita v Praze

Prof. et doc. JUDr. Karel Klíma, CSc., dr. hab., Metropolitní univerzita v Praze